

Charles Ives: The Unanswered Question

učíme se naslouchat

Charles Ives – The Unanswered Question (1908)

Tato skladba je čistě instrumentální kompozicí pro symfonický orchestr a má meditativní charakter. Proto ji využijeme k pozvání žáků na tzv. fantazijní cestu (*na zvláštním místě pak někde vysvětlit, co se myslí označením „fantazijní cesta“*). Charles Ives vypráví k této své skladbě následující příběh: Hlavní postava (zde je ztělesněna zvukem trubky) se nachází na cestě hledání smyslu života. Veřejně pokládá otázku „proč?“ – veřejně, to znamená celé společnosti. Někteří členové se otázky chopí, opakují ji a pustí se do bádání. Druzí však těmto hledajícím lidem nerozumějí, postupem času je začnou ignorovat a nakonec se jim vysmějí. Otázka „proč“, která je znovu a znovu pokládána, zůstane nakonec nezodpovězená. Tento program ke skladbě *The Unanswered Question* připisuje v rámci kompozice různým hudebním nástrojům určité obsahové funkce – slovy autora:

„Trubka pokládá stále dokola otázku po důvodu bytí a pokládá ji pokaždé v tomtéž tónu a stejným hlasem. Ale honba za neviditelnou odpověď, kterou podnikají flétny a jiné lidské bytosti, se postupně stává stále naléhavější, rychlejší a hlasitější... Ti, kteří o nalezení odpovědi usilují, si zřejmě po jedné tajné konferenci uvědomili, že je jejich hledání marné a začnou si z otázky dělat legraci – spor je prozatím ukončen. Poté, co se hlasy hledajících vytratí, zazní otázka ještě jednou – naposled. Dále je slyšet už jen mlčení v nerušené osamělosti...“ (Ives 1973, 93f.)

Poslední skladatelova věta je velmi zajímavá: Jak je vůbec možné zkomponovat mlčení, jak je možné udělat mlčení slyšitelným? Nejčastějším hudebním prostředkem, který se k tomu používá, je generální pauza: hudba se náhle zastaví a zavládne ticho. Ives zde ovšem sáhnul po jiném prostředku: neustále proudící tichý zvukový koberec smyčcových nástrojů, který si vůbec nevšimá toho, který se ptá. Tyto „nevšimavé“ smyčce ztělesňují mlčení.

Komentovanou partituru k této skladbě najdete zde (komentář je v němčině): <http://www.wisskirchen-online.de/downloads/ivestheunansweredquestion.pdf>

Skladba je vhodná pro následující témata:

Člověk na cestě hledání smyslu života
Otázka „proč“: pochybnost – jistota – víra
Nejistota bytí vzhledem ke zkušenosti Božího mlčení
Hledání vlastní identity

Učební výstupy: rozvoj vnímání, řečových schopností, osobnostní rozvoj.

K podpoře rozvoje těchto dílčích kompetencí dochází zejména za předpokladu, že žáci poznají, že ke zvládnutí života patří také kladení si otázky po jeho smyslu. K čemu je zde člověk? Co je člověk, co je jeho úkolem? Jsem já sám vnímán svým okolím jako svébytná osobnost? Skladba prezentuje reakce okolí na takovéto otázky. S mnohými z těchto reakcí se žáci jistě také setkali: mlčení, ignorování druhých nebo výsměch těm, kteří se ptají a hledají. Tato obecná tematika je rozvíjena ve třech kompetencích: kompetenci vnímání procvičujeme za pomoci konkrétních poslechových metod k této skladbě, žáci mohou během opakovaných poslechů zažít a vyzkoušet různé přístupy k této hudbě. Jednou z možností je meditativní způsob poslouchání, který hraje svoji roli při prvním poslechu, ale také analytický přístup k poslechu, který podpoříme tím, že

necháme žáky nakreslit to, co slyšeli. Aby žáci dokázali verbalizovat to, co slyšeli, vybírají pro hudební parametry kompozice vhodná slova z tabulky. Tento postup rozvíjí kompetenci řečovou. Zabývání se otázkou smyslu (která je ztvárněna zvukem trubky), může přispět k rozvoji osobnosti. Citát skladatele přitom podporuje empatický přístup k otázce po smyslu.

Vhodným didaktickým klíčem na tomto místě je **elementarizující didaktika**:

Dimenzí elementárních zkušeností navazuje didaktika, jejímiž tvůrci jsou Karl Ernst Nipkow a Friedrich Schweitzer, na dnešní zkušenost dětí a dospívajících. K tomu, aby mohl člověk začít objevovat význam svého života s ohledem na jeho smysl, musí se nejprve naučit vnímat sám sebe, toto své vnímání pojmenovávat, a tak docházet k uvědomování si sebe sama. Teprve po splnění tohoto předpokladu je možné začít ve svém životě objevovat otázku „proč?“. Existuje zde těsné propojení se schopností vyjadřovat se prostřednictvím řeči jako „předpokladu svobody a autonomie“ (Schweitzer 2008, 29) subjektu. Jestliže v rámci vyučování nabídneme možnost, aby žáci mohli artikulovat své zkušenosti takovou formou, jakou si sami vyberou, je už toto samo o sobě velkým přínosem! Mezi formy vyjádření patří samozřejmě také řeč hudby. Hudební jazyk pomáhá dát životním krizovým situacím zcela jiný emocionální, a tím také elementární výraz, jak formuluje Dietrich Ritschl, s ohledem na vlastní životní příběhy člověka: „Všechno tedy závisí na tom, abychom znali své příběhy a abychom je dokázali vypravovat. Potom budeme schopni dosáhnout na jedné straně svobody z jejich zjetí, na druhé straně svobody, která nám umožní tyto naše příběhy obývat“ (D. Ritschl, citováno: Lindner 2008, 359). Pokud se ukáže, že takovéto zabydlení se ve vlastních příbězích je těžké uskutečnit prostřednictvím řeči slov, může případné překážky pomoci překonat hudba.

Abychom žákům prostřednictvím poslechu umožnili přístup k této kompozici, použijeme postup v následujících dvou krocích: nejprve si poslechneme skladbu zcela nezaujatě, bez toho, aby žáci znali informace, které o ní podává autor. Tak získáme první dojmy. Pro druhý, detailnější poslech se osvědčila metoda grafické partitury (viz níže). Užitečné je seznámit žáky s příběhem, který se k hudbě váže a uvést skladatelův citát. Žáci tedy budou vědět, jaké je rozdělení rolí ve skladbě – hlavní protagonista – trubka, hledající a nakonec mlčící společnost – smyčce, vysmívající se společnost – flétny.

Grafická partitura znamená kreslené převedení různých zvukových rovin hudební kompozice, které jsou navrstveny nad sebou. Protože většina žáků neumí číst noty, je lepší nechat je zachytit jejich dojmy z poslechu prostřednictvím kreslení. Tak mají žáci možnost mít před očima průběh skladby i po skončení vlastního poslechu. Kreslení slyšeného umožňuje prohloubení dojmu ze slyšené hudby.

1. Poslechněte si následující skladbu. Usad'te se do pohodlné polohy, pokud chcete, můžete zavřít oči.
2. Skladatel k tomuto svému dílu připsal následující myšlenky:

Představte si k mé hudbě divadelní scénu, ve které se přihodí toto: Na začátku je zde hlavní představitel; poznáte ho hned, má v ruce trubku a potuluje se s ní po kraji, protože chce vědět, co je smyslem lidského života. Ptá se mnoha lidí, které cestou potkává. Proč jsem zde na tomto světě? Můžete mi dát odpověď? Mnozí lidé se jeho otázky chopí a hledají po svém způsobu odpověď. Protože ji nemohou najít, postupně umlknou. Jiní lidé se zase trumpetistovi vysmívají – opičí se po něm a dělají si z něj legraci. Na koci zůstává jen nezodpovězená trumpetistova otázka.

Poslechněte si nyní skladbu podruhé. Popište vaše dojmy. Použijte k tomu vhodná slova z tabulky (podtrhněte slova): Které nástroje poznáváte? Jaká je síla zvuku? Jak vnímáte zvukové barvy? Co byste dokázali říct k tempu skladby? Jaký výraz má tato hudba?

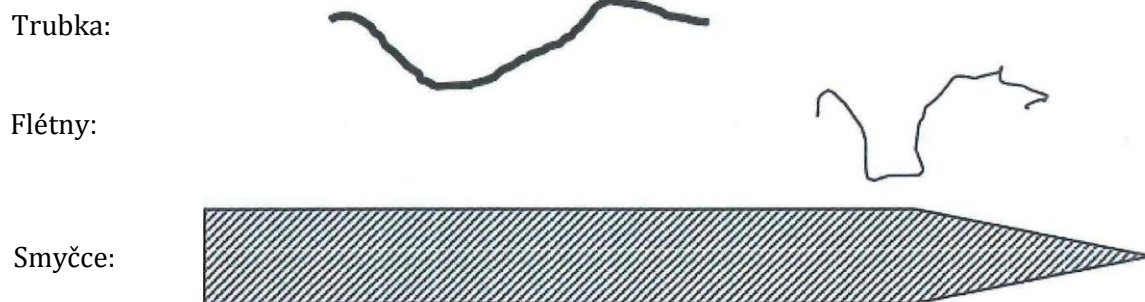
nástroje	dynamika	barva zvuku	tempo	výraz
příčná flétna	velmi slabě	spíše tmavá	velmi pomalu	smutný
hoboj	slabě	středně-tmavá barva	vleklé tempo	šťastný
klarinet	méně slabě	světlá	pomalou	melancholický
buben	trošku silně	velmi světlá	pochodovým	sebevědomý
klavír	silně	zářivá	tempem	tragický
housle a violy	velmi silně		středně rychle	neurčitý
violoncella			spěšně	vychloubačný
kontrabasy			kvapně	výsměšný
harfa			rychle	ignorující
trubka			velmi rychle	arogantní
pozoun			úprkem	hravý
lesní roh				

Obr. 1: popisná tabulka k hudebním elementům

3. Nakreslete k tomu grafickou partituru, přičemž od sebe graficky odlišíte (tři) jednotlivé zvukové roviny. Můžete také postupovat tak, že se rozdělíte na tři skupiny a každá skupina zobrazí jednu zvukovou rovinu.

Příklad řešení úkolu č. 3:

Žákovská kresba (grafická partitura) ke skladbě Charlese Ivese by mohla vypadat například takto. Jedná se o úryvek, ve kterém trubka se svou melodií klade „proč“- otázku nad klidným zvukovým kobercem smyčcových nástrojů. Tuto otázku poprvé imitují a parodují flétny:

Obr. 2: Grafická partitura k úryvku ze skladby The Unanswered Question od Charlese Ivese

Literatura: Schweitzer, Friedrich: Elementarisierung und Kompetenz. Wie Schülerinnen und Schüler von „gutem Religionsunterricht“ profitieren, Neukirchen-Vluyn 2008.